https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-23
УДК 338.43; 631.15:658

Оксана КУШНІР
Одеський національний технологічний університет
https://orcid.org/0000-0003-4417-3002
e-mail: okkushnir2017@gmail.com

ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР АГРОБІЗНЕСУ

Підприємництво грає важливу роль у розвитку сільського господарства. Саме його розвиток в сільськогосподарському виробництві вимагає виваженого підходу до реалізації аграрної та продовольчої політики. Наголошено що важливою складовою управлінням інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу є контроль за реалізацією інвестиційного бізнес проєкту в інклюзивній сфері діяльності В роботі проаналізовано методологічний підхід, що застосовується для забезпечення системності управління інклюзивним розвитком агробізнесу у часі. Наголошено на необхідності встановлення неефективного методу управління у місяці суттєвого зниження рівня рентабельності. Розглянуто структуру соціо-еколого-економічних нормативів для перевірки методів управління інклюзивним розвитком підприємств на прикладі агрофірми. Управління інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу передбачає реалізацію процесів оцінки, відновлення й підвищення його темпів. Оцінка відбувається за допомогою показника інклюзивного розвитку, а відновлення й підвищення темпів розвитку – за допомогою технології управління за цілями й банку способів і прийомів коригування методів управління підприємницькими структурами агробізнесу. Деталізовано схему використання способів і прийомів бізнесу для коригування методів управління інклюзивним розвитком підприємств. Розглянуто приклади відновлення інклюзивного розвитку за кільцями ланцюга додавання продукту споживчих властивостей і складовими комплексної діяльності підприємницької структури агробізнесу. Проаналізовано практичні складнощі, які сьогодні супроводжують розвиток інклюзивної моделі економічного зростання у агробізнесі. Доведено, що управління підприємством або бізнесом є більш конкретним й пояснюється як цілеспрямоване керівництво усіма підрозділами і ланками підприємства для організації та координації. Теоретичною основою наведених положень є механізм переведення підприємницьких структур агробізнесу в стан інклюзивного розвитку, який, на відміну від наявного, базується на узгодженні сигналу ринку (про вектор основної споживчої властивості товару) із певною траєкторією (атрактором) інклюзивного розвитку суб'єкта господарювання.

Ключові слова: управління, інклюзивний розвиток, прийняття рішень, агробізнес, управління.

Oksana KUSHNIR
Odesa National University of Technology

FUNDAMENTALS OF MANAGEMENT OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF BUSINESS STRUCTURES OF AGRIBUSINESS

Entrepreneurship plays a vital role in the development of agriculture. Its development in agricultural production requires a balanced approach to implementing agricultural and food policy. It is emphasized that an essential component of managing the inclusive development of agribusiness entrepreneurial structures is the control over implementing an investment business project in the inclusive sphere of activity. The need to establish an inefficient management method in months of a significant decrease in profitability was emphasized. The structure of socioeconomic standards for checking the methods of managing the inclusive development of enterprises on the example of an agricultural firm is considered. Management of the inclusive development of entrepreneurial structures of agribusiness involves the implementation of evaluation, restoration, and increase of its pace. The evaluation takes place with the help of the indicator of inclusive development and the restoration and increase of development rates - with the help of management technology by goals and a bank of methods and techniques for adjusting methods of managing agribusiness business structures. The scheme of using business methods and techniques for adjusting the methods of managing the inclusive development of enterprises is detailed. Examples of the restoration of inclusive development by the rings of the chain of adding consumer properties to the product and the components of the complex activity of the entrepreneurial structure of agribusiness are considered. The practical difficulties that today accompany the development of an inclusive model of economic growth in agribusiness are analyzed. It is proven that the management of an enterprise or business is more concrete and is explained as a purposeful management of all divisions and links of the enterprise for organization and coordination. The theoretical basis of the above provisions is the mechanism of transferring entrepreneurial structures of agribusiness to the state of inclusive development, which, unlike the existing one, is based on the coordination of the market signal (about the vector of the leading consumer property of the product) with a particular trajectory (attractor) of the inclusive development of the business entity.

Keywords: management, inclusive development, decision-making, agribusiness, management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Важливою складовою управлінням інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу є контроль за реалізацією інвестиційного бізнес проєкту в інклюзивній сфері діяльності. Системність застосування методів управління, кожний з яких відповідає за ефективність окремого з перелічених видів функціональної діяльності, є те, що разом вони формують ланцюжок додавання продукту споживчих властивостей. Дана обставина через лояльність споживачів забезпечує розвиток підприємницьких структур агробізнесу на ринку товарів і послуг.

Аналіз досліджень та публікацій

Методичною і теоретичною основою дослідження інклюзивного розвитку підприємницьких структур стали наукові праці, зокрема М. Бехери, Н. Аннахар, Дж. Шоневельда, С. Дідуха, А. Кожини, А. Туренко, С. Степаненка, О. Сиченка. Проте у вітчизняній науці не приділено достатньої уваги питанням управління інклюзивним розвитком підприємницьких структур, а тому вони потребують подальшої розробки та систематизації.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є дослідження теоретичних основ процесу управління інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу.

Виклад основного матеріалу

Підприємництво грає важливу роль у розвитку сільського господарства. З одного боку, економічну, воно вносить істотний вклад у виробництво сільськогосподарської продукції і має при цьому величезний потенціал для нарощування обсягів її виробництва. З іншого, соціальну, створює нові робочі місця, знижує рівень бідності, підтримує сільський уклад життя і зберігає цілісність території країни.

Дослідження підприємництва в аграрному секторі вченими та дослідниками різних країн привели до певного висновку, що підприємництво:

- має тенденцію розвиватися і набувати різних форм;
- має специфічність розвитку по різних галузях;
- є найважливішим джерелом у розвитку економіки країни.

Як зазначає Л. В. Романова, розвиток підприємництва в сільськогосподарському виробництві вимагає виваженого підходу до реалізації аграрної та продовольчої політики. Це є однією з ключових складових формування умов для розвитку різних типів підприємницьких структур у сільському господарстві [1].

Н.В. Шаціло трактує поняття сталого розвитку сільськогосподарських підприємств як їх здатності, постійно змінюючись під впливом сукупності факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, забезпечувати позитивну динаміку показників ефективності виробничо-господарської діяльності та зберігати їх динамічну рівновагу за рахунок раціонального використання елементів економічного потенціалу підприємства. Дослідниця зауважує, що передумовою сталого розвитку підприємства є його ефективна діяльність та досягнення на її основі стратегічних цілей [2]. Виходячи з цього,розуміємо що економічна складова розвитку характеризує збільшення обсягу виробництва від підвищення ефективності господарювання.

Системне управління інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу повинно включати дії як у сфері оперативного, так і стратегічного управління. Іншими словами, треба враховувати коротко- й довгостроковий період часу.

В науковій літературі дана вимога до управління розвитком бізнесу в XXI столітті описана у праці Хаммера М. [3]. Автор звертає увагу наукової спільноти й підприємців на те, що використання в управлінні річних показників (прибуток, рентабельність, ліквідність та ін.) є неефективним. М. Хаммер порівнює дану дію з управлінням автомобілем у дзеркало заднього виду. В історичному плані дана негативна практика пояснюється тим, що спочатку бухгалтери розробили річні показники ефективності бізнесу. В подальшому підприємці поставили перед менеджерами задачу оперативного контролю бізнесу протягом року й ті, помилково, почали використовувати для цього показники бухгалтерської звітності.

У теперішніх швидкоплинних умовах господарювання даний підхід є неприпустимим. Відомо, якщо у січні чекати даних про управлінську помилку до кінця року, то це унеможливлює її виправлення. Незадоволені споживачі за цей час перейдуть до конкурентів і повернути їх буде або важко, або неможливо.

Для забезпечення системності управління інклюзивним розвитком агробізнесу у часі пропонується методологічний підхід, заснований на використанні показника інклюзивного розвитку підприємницької структури агробізнесу Пі = (Під, Пік) зі складовими: рівень сталості Під (довгострокова перспектива) й стан Пік розвитку (короткостроковий період). Для його оперативного (протягом місяця) виявлення й коригування кожного року розробляється деталізований за місяцями бізнес-проєкт, у якому фінансові показники чергуються з методами управління (чистий дохід / методи управління маркетингом, виробництво / методи управління виробництвом і персоналом, витрати / методи управління витратами, рівень рентабельності витрат / методи управління інвестуванням прибутку, баланс фінансових потоків / методи управління фінансуванням).

Неефективний метод управління встановлюється у місяці суттєвого зниження рівня рентабельності. Якщо з рентабельністю скорочуються:

1) продажі, то неефективним є один з маркетингових методів;

2) виробництво – метод виробництва або управління персоналом;

3) ефективність витрат (зростають непродуктивні або скорочуються продуктивні) / методи бюджетування, у т. ч. методи управління витратами на обслуговування об'єктів інвестування – нової техніки й технології;

4) запаси фінансів до від'ємного значення балансу потоку / метод фінансування.

Після встановлення неефективного методу управління відбувається його коригування або відновлення ефективності за допомогою банку способів і прийомів, які гарно зарекомендували себе на практиці.

Під банком способів і прийомів визначається їх сукупність, яка охоплює усі функціональні види діяльності підприємства (формування продукту, ціноутворення, рекламування, збут, виробництво, управління персоналом, бюджетування, інвестування прибутку, фінансування). Його використання у галузях агробізнесу, які випускають економний, якісний, креативно диференційований продукт, має суттєві відмінності, оскільки їх підприємства використовують різні базові конкурентні стратегії (економія на витратах, висока якість, інноваційно-креативна диференціація) і, завдяки цьому, розвиваються за відмінними одна від одної інклюзивними моделями. Відповідність виду інклюзивної моделі розвитку підприємницьких структур агробізнесу України базовій конкурентній стратегії наведено на рисунку 1.

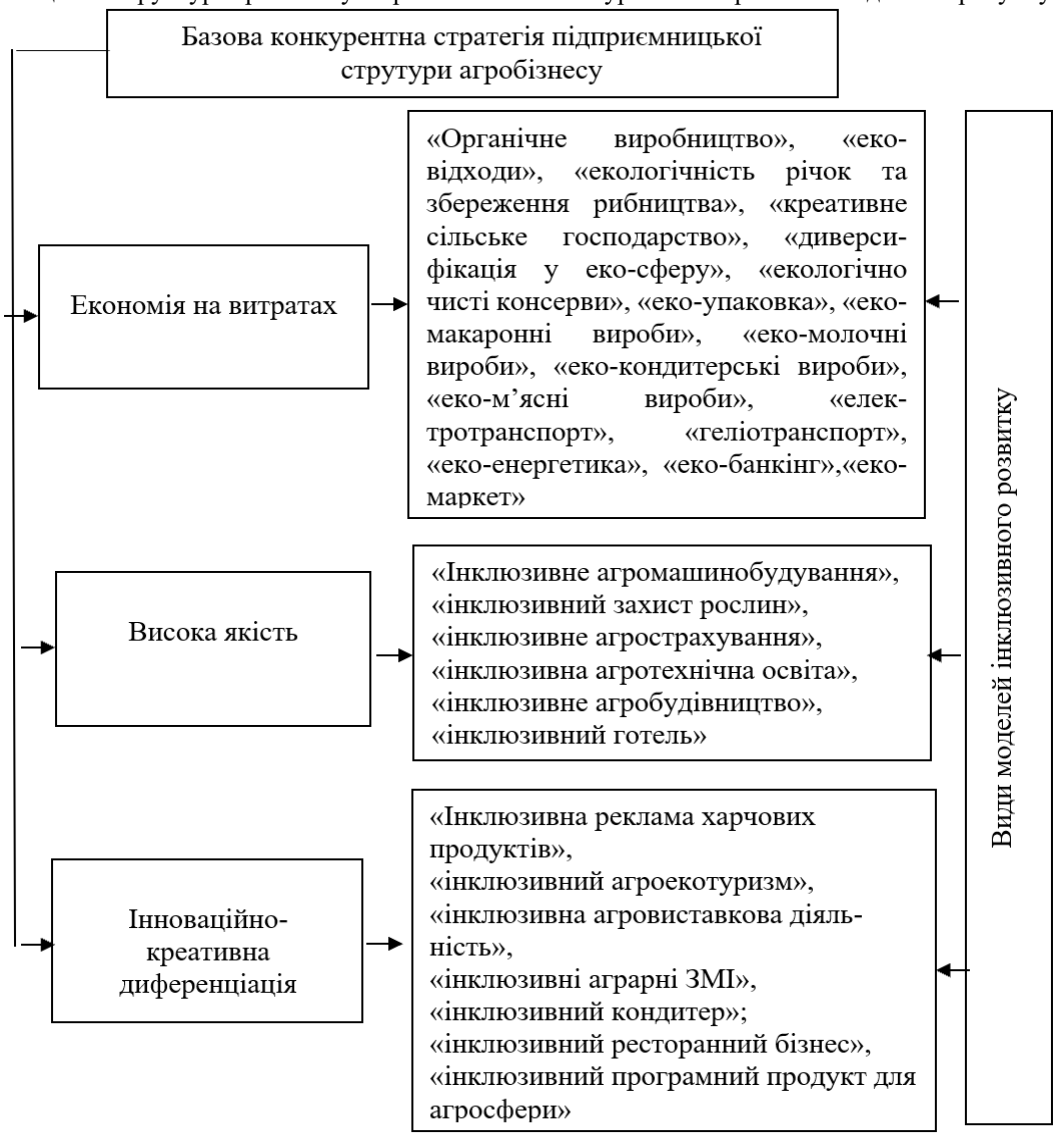

Рис. 1. Залежність виду інклюзивної моделі розвитку підприємницьких структур агробізнесу України від базової конкурентної стратегії

Дані рисунку 1 свідчать про те, що в аграрній сфері підприємницькі структури агробізнесу використовують переважно базову конкурентну стратегію «економія на витратах». Концентрація, за допомогою методів управління, усіх видів діяльності суб'єкта господарювання на базовій конкурентній стратегії сприяє задоволенню, по-перше, інтересів споживача через основну споживчу властивість товару, по-друге, інтересів працівника за рахунок виконання роботи, яка відповідає його психофізіологічним характеристикам особистості й, по-третє, інтересам держави, оскільки розвивається бізнес з дотриманням соціо-еколого-економічних нормативів.

Наведемо структуру соціо-еколого-економічних нормативів для перевірки методів управління інклюзивним розвитком підприємств на прикладі агрофірми.

1.Формування продукту – Закон України «Про захист прав споживачів» (ЗУзпс), Закон України «Про основні принципи та вимоги до *органічного виробництва,* обігу та маркування *органічної* продукції» (ЗУов), Правила охорони праці в сільськогосподарському виробництві (ПОПсг), для працівників м'ясопереробних дільниць (ПОПмц), виробництв забою та первинної обробки тваринницької сировини (ПОПтс), підприємств по переробці молока й виноробної промисловості (ПОПпм, ПОПвп) та інших видів харчової промисловості (ПОПхп), на транспорті (ПОПтр), для підприємств громадського харчування (ПОПгх), екологічне законодавство (ЕЗ).

2.Ціноутворення – Закон України «Про ціни й ціноутворення» (Зуц), ЕЗ;

3.Рекламування – Закон України «Про рекламу» (ЗУпр), Закон України «Про рекламу харчових продуктів» (Зух), ЕЗ.

4.Збут – статті 179, 264 Господарського кодексу України «Матеріально-технічне постачання й збут», «Договір постачання» (ГКУ), ЕЗ.

5.Організація виробництва – Господарський кодекс України, ЗУов, ПОПсг, ПОПмц, ПОПтс, ПОПпм, ПОПвп, ПОПхп, ПОПтр, ПОПгх, ЕЗ.

6.Кадрове забезпечення – Кодекс законів про працю (КЗПП), ПОП, ЕЗ.

7.Бюджетування – Стандарти бухгалтерського обліку, КЗПП і ЕЗ.

8.Фінансування – Стандарти бухгалтерського обліку.

Отже, управління інклюзивним розвитком підприємницьких структур агробізнесу передбачає реалізацію процесів оцінки, відновлення й підвищення його темпів. Оцінка відбувається за допомогою показника інклюзивного розвитку, а відновлення й підвищення темпів розвитку – за допомогою технології управління за цілями й банку способів і прийомів коригування методів управління підприємницькими структурами агробізнесу [4].

Наведену принципову схему використання способів і прийомів бізнесу для коригування методів управління інклюзивним розвитком підприємств можна деталізувати з урахуванням комплексності окремих видів функціональної діяльності:

– маркетинг (продукт, ціна, реклама, збут);

– виробництво (розміщення потужностей, операційний цикл, оперативне управління, матеріально-технічне забезпечення (МТЗ), управління якістю, організація праці, управління інформаційними потоками):

– управління персоналом (визначення потреби, добір, розстановка, адаптація, мотивація, оцінка, звільнення);

– управління витратами або бюджетування (витрати на заробітну плату, матеріально-технічне забезпечення, нарахування амортизації й податків);

– інвестування (техніка, технологія);

– управління фінансами (вибір джерела фінансування, управління фінансовими потоками – кеш-флоу, форма обліку фінансових операцій) (рис.2) [4].

Відновлення інклюзивного розвитку з урахуванням дії синергетичного ефекту в управлінні складовими комплексних видів функціональної діяльності підприємства

Маркетинг	Виробництво	Персонал	Бюджетування	Інвестування	Фінансування
Продукт	Потужності	Розрахунок потреби	Заробітна плата	Технологія виробництва виробів або надання послуг	Вибір джерела фінансування
Ціна	Операційний цикл	Добір	Витрати на МТЗ		
Реклама	Оперативне управління МТЗ	Розстановка			Управління фінансовими потоками
Збут	Управління якістю	Адаптація	Амортизація	Техніка для механізації й автоматизації процесів	
	Організація праці	Мотивація			Облік фінансових операцій
	Управління інформацією	Оцінка	Оподаткування		
		Звільнення			

Синергія за ланками ланцюга додавання продукту споживчих властивостей

Рис. 2. Відновлення інклюзивного розвитку з урахуванням дії синергетичного ефекту в управлінні складовими комплексних видів функціональної діяльності підприємства

Складові маркетингу (продукт, ціна, реклама, збут) повинні бути орієнтованими або на економність, або на якість, або на креативну диференціацію для забезпечення синергетичного ефекту в управлінні.

Даний ефект в такому випадку проявляється також у сферах виробництва (7 складових), управління персоналом (7 складових), бюджетування (4 складові), інвестування (2 складові) й фінансування (3 складові).

Наведемо приклади відновлення інклюзивного розвитку за кільцями ланцюга додавання продукту споживчих властивостей і складовими комплексної діяльності підприємницької структури агробізнесу [5].

Приклад розміщення потужностей за принципом «розміщення виробу», «розміщення виробничого процесу», «фіксованого розташування» наведено на рисунку 3.

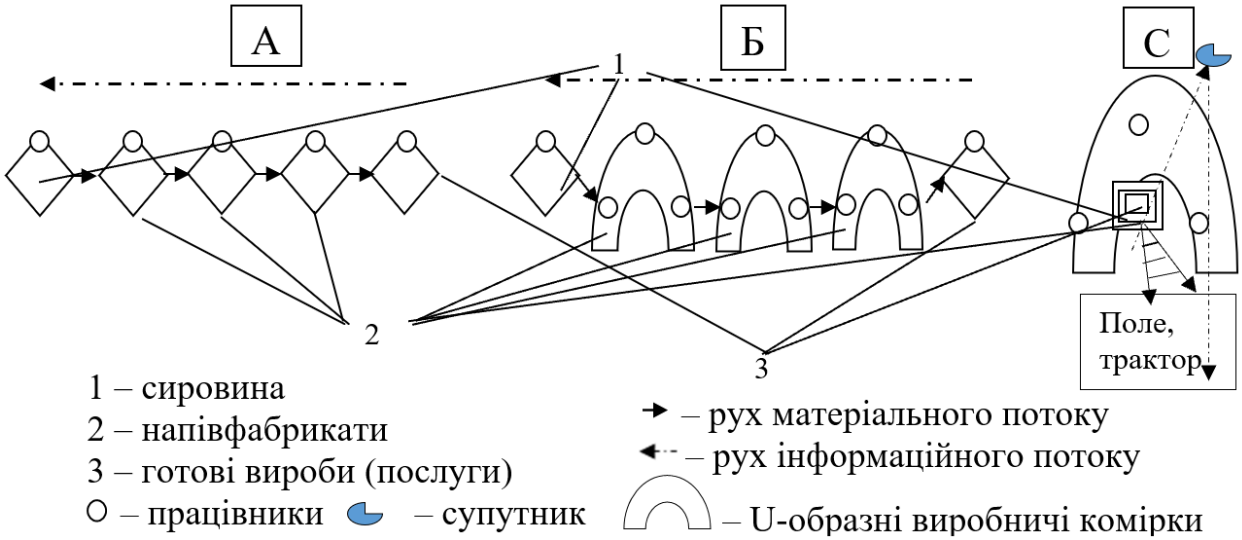

Рис. 3. Схема розміщення виробничих потужностей при економній (А), якісній (Б), диференційній (С) дисипативних структурах діяльності

На рисунку 3 (А) наведено «розміщення виробу» при формуванні інклюзивних моделей розвитку «органічне виробництво», «еко-відходи», «екологічність річок та збереження рибництва», «креативне сільське господарство», «диверсифікація у еко-сферу», «екологічно чисті консерви», «еко-упаковка», «еко-макаронні вироби», «еко-молочні вироби», «еко-кондитерські вироби», «еко-м'ясні вироби», «електротранспорт», «геліотранспорт», «еко-енергетика», «еко-банкінг», «еко-маркет» [6]. Це масове виробництво за яким потоки сировини й напівфабрикатів безупинно рухаються до споживача (від поля до супермаркету на агрофірмі, від складу до каси в еко-маркеті). Відновлення інклюзивного розвитку йде через усунення «вузьких» місць в потоках ресурсів або напівфабрикатів.

Рисунок 3 (Б) містить схему «розміщення виробничого процесу», яка використовується при формуванні моделей розвитку «інклюзивне агромашинобудування», «інклюзивний захист рослин», «інклюзивне агро-страхування», «інклюзивна агротехнічна освіта», «інклюзивне агробудівництво», «інклюзивний готель» [7]. Це серійний випуск виробів або послуг високої якості (види сільськогосподарських машин на агромашинобудівному заводі, послуги люкс, напів-люкс, стандарт в еко-готелі). «Вузьким» місцем» на заводі є, як правило, процес забезпечення й контролю якості виробів. Проблема вирішується через його автоматизацію.

На рисунку 3 (С) наведено «фіксоване розташування» при формуванні моделей розвитку «інклюзивна реклама харчових продуктів», «інклюзивний агроекотуризм», «інклюзивна агровиставкова діяльність», «інклюзивні аграрні ЗМІ», «інклюзивний кондитер», «інклюзивний ресторанний бізнес», «інклюзивний програмний продукт для агросфери» [8, 9]. Це індивідуальне виробництво за спеціальним замовленням реклами агропродуктів, стендів для демонстрації під час виставки, надання послуг клієнту, який зафіксований за столиком ресторану, розробка програмного забезпечення управління трактором на полі через супутник з демонстрацією рухів на екрані комп'ютера.

Динамічність факторів бізнес-середовища, виклики і загрози, що мають місце у відкритих соціально-економічних системах, зумовили практичні складнощі, які сьогодні супроводжують розвиток інклюзивної моделі економічного зростання у агробізнесі:

1) недосконалий інституційний механізм регуляторного забезпечення структурних трансформацій агросектору і сільських територій;

2) традиційно низький рівень фінансового забезпечення та підтримки розвитку сільських територій, зокрема, за умов акумулювання витрат на утриманні і розвиток сільських територій на баланси територіальних громад;

3) традиційно низький рівень заробітної плати найманого персоналу і доходів мешканців сільських територій у порівнянні з іншими видами економічної діяльності;

4) криза розвитку соціальної інфраструктури села, обмежені можливості доступу сільського населення до якісних і доступних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, відпочинку, задоволення інших матеріальних і нематеріальних потреб;

5) зниження загального рівня добробуту і якості життя населення сільських територій протягом останніх років;

6) відсутність ефективного механізму забезпечення реалізації права селян на землю;

7) обмеженість можливостей активної участі селян у політичному, суспільному та громадському житті регіонів та країни в цілому.[10].

Враховуючи зазначені тенденції, вітчизняний аграрний бізнес як на регіональному, так і на державному рівнях має перспективи для подальшого успішного розвитку, які пов'язані з наступними: удосконаленням зовнішнього та внутрішнього середовища, інноваційно-інвестиційним забезпеченням агробізнесу, формуванням позитивного іміджу аграрного сектора країни, удосконаленням ціноутворення, збільшенням експорту сільськогосподарської продукції, удосконаленням міжгалузевих і внутрішньогалузевих економічних відносин, збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, удосконаленням інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі, техніко-технологічною модернізацією агропромислового виробництва [11].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Теоретичною основою наведених положень є механізм переведення підприємницьких структур агробізнесу в стан інклюзивного розвитку, який, на відміну від наявного, базується на узгодженні сигналу ринку (про вектор основної споживчої властивості товару) із певною траєкторією (атрактором) інклюзивного розвитку суб'єкта господарювання: сигнал «економність» товару (через систему методів) переводить підприємницьку структуру агробізнесу в атрактор інклюзивного розвитку «органічне виробництво, еко-відходи, рибництво, диверсифікація, переробка, транспорт, енергетика, банкінг, маркет», сигнал «якість» – у «інклюзивне агро-машинобудування, захист рослин, освіта, будівництво, гостинність», сигнал «інклюзивна інноваційно-креативна диференціація» – у «інклюзивна реклама харчових продуктів, агроеко-туризм, виставкова діяльність, кондитерське виробництво, ресторанний бізнес, програмний продукт».

Література

1. Романова Л. В. Становлення підприємництва в сільському господарстві. Київ : ІАЕ, 1997. 272 с

2. Шаціло Н.І. Організаційно-економічне забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. . канд. екон. наук: 08.00.04; Білоцерків. нац. аграр. ун-т. Біла Церква, 2011. – 20 с.

3. Hammer Michael. The Agebda: What Every Business Must Do to Dominate the Decade. New York Times Bestseller, 2003. 288 p.

4. Жигулін О. А., Махмудов І. І., Попа Л. М. Логістика в управлінні конкурентоспроможністю бізнесу при виході економіки із стану глобальної кризи: монографія. Ніжин: Вид-во Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя, 2021. 544 с.

5. Сиченко О. О. Державне управління та можливості розвитку іклюзій як елементів ринку соціальних послуг. *Часопис економічних реформ.* 2015. № 3. С. 84–90/

6. Лях О. В., Ляшенко В. І., Кузьменко Н. В. Концепція інституційної підтримки інклюзивного підприємництва на регіональному рівні. *Економічний вісник Донбасу.* 2018. № 2 (52). С. 212–232.

7. Васільєва Л. М. Поняття і сутність підприємництва. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету.* 2010. №1.

8. Степаненко С. В., Власенко Т. А. Інклюзивні моделі управління ресурсним потенціалом аграрних бізнес-суб'єктів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2022. Том 33 (72). С. 25-32. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/72-3-5.

9. Лагодієнко В.В., Басюркіна Н.Й., Турленко Н.В. Інструменти інвестиційного супроводження регіональних структурних трансформацій в агробізнесі. Бізнес-Навігатор. 2019. №6.1-2(56). С. 60-66. http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/56_2_2019/12.pdf

10. Степаненко, С.. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (13), 135-142.

11. Клименко О.В., Бакай О.О. Формування економічної безпеки в умовх глобалізації. Економіні проблеми сталого розвитку:матеріали доповідей Міжнародн. наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності факультету економіки та менеджменту СумДУ,№8.С.25-26

References

1. Romanova L. V. Stanovlennia pidpryiemnytstva v silskomu hospodarstvi. Kyiv : IAE, 1997. 272 s
2. Shatsilo N.I. Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia staloho rozvytku silskohospodarskykh pidpryiemstv: avtoref. dys. . kand. ekon. nauk: 08.00.04; Bilotserkiv. nats. ahrar. un-t. Bila Tserkva, 2011. – 20 s.
3. Hammer Michael. The Agebda: What Every Business Must Do to Dominate the Decade. New York Times Bestseller, 2003. 288 r.
4. Zhyhulin O. A., Makhmudov I. I., Popa L. M. Lohistyka v upravlinni konkurentospromozhnistiu biznesu pry vykhodi ekonomiky iz stanu hlobalnoi kryzy: monohrafiia. Nizhyn: Vyd-vo Nizhynskoho derzhavnoho
universytetu imeni Mykoly Hoholia, 2021. 544 s.
5. Sychenko O. O. Derzhavne upravlinnia ta mozhlyvosti rozvytku ikliuzii yak elementiv rynku sotsialnykh posluh. Chasopys ekonomichnykh reform. 2015. № 3. S. 84–90/
6. Liakh O. V., Liashenko V. I., Kuzmenko N. V. Kontseptsiia instytutsiinoi pidtrymky inkliuzyvnoho pidpryiemnytstva na rehionalnomu rivni. Ekonomichnyi visnyk Donbasu. 2018. № 2 (52). S. 212–232.
7. Vasilieva L. M. Poniattia i sutnist pidpryiemnytstva. Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. 2010. №1.
8. Stepanenko S. V., Vlasenko T. A. Inkliuzyvni modeli upravlinnia resursnym potentsialom ahrarnykh biznes-subiektiv. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia. 2022. Tom 33 (72). S. 25-32. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/72-3-5.
9. Lahodiienko V.V., Basiurkina N.I., Turlenko N.V. Instrumenty investytsiinoho suprovodzhennia rehionalnykh strukturnykh transformatsii v ahrobiznesi. Biznes-Navihator. 2019. №6.1-2(56). S. 60-66. http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/56_2_2019/12.pdf
10. Stepanenko, S.. INKLIuZYVNIST ROZVYTKU AHRARNOHO SEKTORU I SILSKYKh TERYTORII: SUChASNYI STAN TA INSTRUMENTY ZABEZPEChENNIa. Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika, (13), 135-142.
11. Klymenko O.V., Bakai O.O. Formuvannia ekonomichnoi bezpeky v umovkh hlobalizatsii. Ekonomini problemy staloho rozvytku:materialy dopovidei Mizhnarodn. nauk.-prakt. konferentsii, prysviachenoi 20-richchiu naukovoi diialnosti fakultetu ekonomiky ta menedzhmentu SumDU,№8.S.25-26